

ПРАВО

Теорія та історія держави і права

УДК 342.734

Людмила Булкат *

СТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД
СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена визначенню основних закономірностей розвитку правових засад соціального захисту населення в Україні до початку XVIII ст. Встановлені характерні ознаки та особливості правового регулювання надання соціальної допомоги у різні історичні періоди розвитку української державності. Пропонується періодизація становлення соціального захисту населення в Україні від часів Київської Русі до початку XVIII ст.

Ключові слова: благодійність, соціальна допомога, соціальне забезпечення, соціальний захист.

Булкат Л. Н. Становление конституционно-правовых основ социальной защиты в Украине.

Статья посвящена раскрытию основных закономерностей развития правовых основ социальной защиты населения в Украине до начала XVIII в. Определены характерные признаки и особенности правового регулирования предоставления социальной помощи на разных исторических этапах развития украинской государственности. Предлагается периодизация становления социальной защиты населения в Украине со времен Киевской Руси до начала XVIII в.

Ключевые слова: благотворительность, социальная помощь, социальное обеспечение, социальная защита.

Bulkat L. M. Formation of constitutional legal base of social protection in Ukraine.

The article is dedicated to defining basic laws considering legal principles of social protection in Ukraine before the eighteenth century. Characteristics and peculiarities of legal regulation of social assistance within different historical periods of development of Ukrainian state are being determined. Author suggests her own vision of dividing periods of social protection in Ukraine establishment and development from Kievan Rus to the early eighteenth century.

Keywords: charity, social assistance, social security, social protection.

Як відомо, діяльність щодо соціального захисту населення є обов'язковою складовою функціонування будь-якої сучасної держави, тим більше держав, які визнали соціальні візії пріоритетними. Високий рівень соціального захисту – це особливість, що характерно вирізняє демократичну державу з поміж інших, оскільки спрямований він на встановлення соціальних стандартів життя, закріплення їх на рівні державних гарантій та переведення в реальні показники соціального добробуту громадян держави.

Вважаємо, що питання розвитку соціального захисту населення як соціального та організаційно-правового інституту є історичним, і тому неможливо досконало зрозуміти та усвідомити його сучасні державно-правові моделі, не ознайомившись з історією його виникнення, формування та становлення як соціокультурного феномену, правового інституту, одного з найбільших спектрів громадянського суспільства у світі в цілому та в Україні в першу чергу.

Питанням становлення та розвитку соціального захисту в Україні присвячена велика кількість праць вітчизняних авторів з соціогуманітарних наук. Зокрема, історико-правові аспекти виникнення та розвитку соціального захисту досліджували такі вчені, як Горілий А. Г., Власов П. В., Лібанова Е. М., Болотіна Н. Б., Злупко С. М., Гончаров А. В., Собченко В. В., Стопчак А. Ю., Рощина Л. О. та інші. Проте багатомірність даної наукової

тематики, існування діаметрально протилежних, іноді суперечливих, наукових позицій з досліджуваної проблематики обумовлює потребу більш детального її висвітлення й аналізу.

Метою статті є дослідження процесу формування та розвитку правових засад соціального захисту саме в Україні в його ретроспективі, що включатиме визначення характерних рис та особливостей правового регулювання надання соціальної допомоги у різні історичні періоди розвитку української державності до початку XVIII ст. та виокремлення періодів цього процесу.

Аналіз вітчизняної наукової літератури з питання історичної періодизації розвитку інституту соціального захисту населення в Україні показує, що окремі дослідники визначають такі періоди, керуючись в основному хронологічним критерієм.

Так, український науковець А. Ю. Стопчак, виокремлюючи сім етапів розвитку системи соціального захисту населення в Україні, першим із них пропонує вважати часовий проміжок від II ст. до н. е. до кінця X ст., зазначаючи, що він характеризується відсутністю законодавчо оформлених механізмів та системних форм надання соціального забезпечення [1].

Подібною думки дотримується й В. В. Собченко, який у дослідженні періодизації історико-національних етапів розвитку соціального захисту населення також виділяє просту (неорганізовану) добродійність в окремий етап, обмежуючи його вже більш широкими, порівняно з попереднім дослідником, часовими рамками від X ст. до XVI ст. За його словами, у часи Київської Русі «сліпа роздача» милостині окремими «ніщелюбцями» здійснювалася при відсутності суспільної мети добродійності за переважаючої ролі церкви у справі турботи про жебраків. Відомими «ніщелюбцями» були київські князі Володимир Святий, Володимир Мономах, які керувались у своїй добродійності суто етично-релігійними поглядами [2, с. 216].

Ми, у свою чергу, дотримуємось тієї думки, що подібні наукові позиції є досить спірними, оскільки їх автори залишили поза увагою ряд суттєво важливих критеріїв, за якими відбувався розвиток інституту соціального захисту населення на українських землях, перш за все, не врахувавши того, що такий розвиток прямо пропорційно залежить від форми організації суспільного та державного устрою, при якій він здійснюється.

Попередня теза повною мірою стосується й концептуальних засад нашої наукової позиції з приводу того, що засади формування у стародавній Русі соціальної допомоги як первинної форми організаційно-правового інституту соціального захисту населення України в сучасному його розумінні нерозривно пов'язані з процесом становлення державності – утворенням у 882 р. на базі племінних слов'янських союзів держави Київської Русі та прийняттям у 988 р. християнства як офіційної релігії держави.

Безумовно, ми поділяємо думку про те, що княжа благодійність певною мірою засновувалася на особистому бажанні злидарелюбця, участь у такій діяльності була не обов'язком для виконання, а правом князя. Разом із тим, слід враховувати, що київський князь був одним із провідних інститутів державної влади зі значними повноваженнями в зовнішньополітичній, адміністративній, судовій, соціальній та культурній сферах життя слов'ян. Саме тому ініціатива у введенні певних видів соціальної допомоги на теренах давньої України за часів Київської Русі виходила від князів. Прикладами такої князівської ініціативи дохристиянського періоду, що мала нормативно-правовий, державно-владний характер, можуть слугувати договори із греками, укладені у 911 та 945 рр. князями київськими Олегом та Ігорем «Про порятунок полонених», якими визначалися взаємні зобов'язання щодо викупу русичів і греків, у якій би країні вони не знаходились, та повернення їх на батьківщину [3, с. 86], Статут (закон) 996 року, виданий київським князем Володимиром, яким він, прагнучи розвинути благодійництво, надати йому організованого характеру, згідно з релігійними настановами, доручив духовенству і церковним структурам опікуватися і наглядати за лікарнями, лазнями, притулками для одиноких та разом із митрополитом Львом постановив віддавати десятину з усього майна бідним, сиротам, немічним, літнім людям та іншим категоріям нужденних [4].

Як стверджує вітчизняний правознавець А. Гончаров, із прийняттям християнства розпочинається період церковної благодійності, церкви та монастирі протягом багатьох століть стають центрами соціальної допомоги в Київській Русі та виконують

функції лікування, забезпечення незаможних у вигляді надання одноразової допомоги натуральними продуктами – милостині, навчання тощо. Утім, поряд із монастирською системою соціальної підтримки розвивається й державна система допомоги [5, с. 103].

За словами відомого історика церкви А. В. Карташева, «історичні свідки з захватом та подивом передають про широту досвіду християнського рішення соціального питання в рамках цілої держави, волею християнського монарха» Дослідник на підставі вивчення давньоруських літописів аргументує тезу про те, що благодійність за часів правління київського князя Володимира не можна визначати лише як особисту добродійність князя, а потрібно розглядати як соціальну допомогу в державному масштабі [6].

Думки про формування засад державницького підходу у питанні надання соціальної допомоги київським князем Володимиром дотримується й видатний вчений-історик XIX століття С. М. Соловйов, який писав, що князівська благодійність не обмежувалася виключно «роздачею їжі й одягу (гроші лунали рідше, бо грошовий обіг був слаборозвиненим), але і включала будівництво жител, викуп полонених, лікування поранених, навчання ремеслам, допомогу вдовам, догляд за людьми похилого віку» [7, с. 175].

Ми погоджуємось із точкою зору, висловленою цими ученими, та схилиємось до думки, що саме у часи Київської Русі, починаючи з прийняття християнства як офіційної релігії держави, було розпочато процес формування правових засад надання соціальної допомоги в державному масштабі. Звичайно, ми не можемо говорити про формування у добу Київської Русі організаційно-правового інституту соціального захисту населення у сучасному його розумінні, це були лише перші прояви благодійності чи соціальної допомоги нужденним, але здійснювались вони, як стверджують окремі дослідники, про яких йшлося раніше, не виключно з етично-релігійних міркувань, «доброї волі» князів, які були схильні ставити її під опіку церкви і доручати цю справу представникам церковних кіл, а на засадах організованості з боку держави і князя як одного з її провідних інститутів за підтримки церкви.

Таким чином, в історії формування та становлення організаційно-правового інституту соціального захисту населення в Україні у його первинній формі – соціальній допомозі (благодійності) часи Київської Русі є окремим періодом, часові рамки якого починаються з 988 року та закінчуються першою половиною XIV ст. Характерними його ознаками є прийняття та поширення християнства на теренах Київської Русі, у результаті чого відбулося поступове злиття благодійницьких функцій князя з церковно-монастирськими формами соціальної опіки, що набули ознак домінування. Церква стає провідною благодійницькою організацією, за посередництвом якої надавалась допомога нужденним з боку глави держави – князя.

Загалом XIV–XVI ст. увійшли в історію як часи війн, розбрату та утворення нових державних об'єднань на теренах Європи. Загальновідомими є факти, що із середини XIV ст. українські землі були розділені між різними країнами. Більша частина сучасної території України: українські землі Волині, Поділля, Київщини, Чернігово-Сіверщини знаходилась у складі Великого князівства Литовського, а з 1569 р. у складі єдиної держави Речі Посполитої, створеної внаслідок підписання Люблінської унії між Литвою та Польщею. Українські землі перебували під впливом Речі Посполитої аж до 1654 р., коли відповідно до Переяславської угоди, підписаної гетьманом Війська Запорізького Богданом Хмельницьким і московським царем Олексієм Михайловичем з роду Романових, Лівобережна Україна увійшла до складу Московського царства, а Правобережна та частина Західної – залишилися у складі Польщі.

Як стверджує вітчизняна дослідниця Л. О. Рощина, саме в XIV–XVII ст. на українських землях у складі Великого князівства Литовського, а пізніше Речі Посполитої, відбувається юридичне оформлення норм державної соціальної допомоги на засадах гуманізму, що знайшло відображення в основних правових документах тієї доби [8, с. 117–119].

Ретельний аналіз законодавчих документів тієї доби та висновки більшості дослідників даної історико-правової проблематики, з нашої точки зору, дозволяють погодитись із висловленою авторкою думкою.

Наприклад, серед законодавчих актів Великого князівства Литовського, що мали вирішувати проблему бідності, можна відзначити статті «Уставу замків, держав і дворів» Сигізмунда Августа, які передбачали в голодні роки пільги селянам «как и в данинах разных, так и в работе, и в подводах», а також «потерпевшим от пожаров», «Устави на волоки» 1557 р., яким звільнялися від покарання ті селяни, що не сплатили податки через пожежу, хворобу годувальника, у таких селян худобу не забирали за рахунок податків [9, с. 320].

У наукових працях з історії соціальної роботи та благодійності А. Г. Горілого та П. В. Власова, автори, окрім іншого, торкаються питання прогресивного характеру розвитку державної соціальної допомоги в литовсько-польську добу. За їх дослідженнями, основні напрямки соціальної допомоги були зафіксовані юридично в трьох Литовських статутах 1529 р., 1566 р., 1588 р. Так, у статті 10 Розділу XI Статуту 1529 р. заборонявся продаж у рабство вільної людини в голодні роки, коли жебракування набувало найбільшого поширення. Стаття 11 того ж розділу надавала волю челяді, яку під час голоду господар не міг прогнати. Цього не було в нормативно-правових актах інших держав – у Московії указ, який дозволяв відпускати на волю під час голоду сім'ї на прокорм без оформлення «відпуску на волю», з'являється тільки у 1603 р. під час трирічного голоду в правління царя Бориса Годунова. До профілактичних заходів проти бідності населення, на їх думку, слід віднести практику видачі охоронних грамот («залізних листів») великого князя Литовського на термін до 3 років шляхтичам, купцям та іншим збіднілим людям, окрім євреїв. Згідно зі Статутом 1588 р., (ст. 57 Розділу IV) бідному, убогому чи вдові суд призначав безкоштовного адвоката, послуги якого, до речі, на той час були досить дорогими. Система покарання до маргінальних прошарків населення також була набагато м'якшою, ніж в інших країнах Європи [10, с. 17; 11, с. 122].

Вітчизняні історики М. Котляр, С. Кульчицький зазначають, що у Великому князівстві Литовському, як і в Західній Європі, існував ряд законів, які забороняли професійне жебрацтво. До таких законів дослідники відносять, наприклад, статті Судебника Казимира IV Ягеллончика 1468 р., статuti Великого князівства Литовського 1529 р., 1566 р., 1588 р., спеціальний наказ короля Польського та великого князя Литовського Яна Казимира 1653 р. про жебраків та бідних [12, с. 67].

Питомої уваги Литовські статuti приділяли й захисту прав дітей з малозабезпечених родин, дітей-сиріт та малолітніх. Так, уперше рік неосудності (7 років) вказано у Судебнику 1468 р., у Статуті 1529 р. були закріплені права неповнолітніх, зокрема зазначалося, що «ест лета дорослые: младенцу осмнадцать лет, а девице пятнадцать лет», а у першій половині XVI ст. в «Уставі замків, держав і дворів» Сигізмунда Августа передбачалось «брати у селян синів та віддавати у навчання ремеслу з тим, щоб вони потім були корисними для замків та дворів господських» [13, с. 122].

Серед основних суб'єктів соціальної допомоги законодавства Великого князівства Литовського були й аномальні особи (глухі, німі та сліпі, які мали юридичну правоздатність) [14, с. 31].

На рівні держави були передбачені заходи боротьби із пияцтвом, проституцією: Статутом 1529 р. було заборонено незаконний продаж спиртних напоїв; Статут 1588 р. закликав воевод, старост та місцевих урядників виявляти дівчат легкої поведінки та карати їх відрізанням вух, носа, губ, вигнанням з населеного пункту, якщо ж дівчат ловили за заняття проституцією вдруге, їх могли скарати на смерть [15, с. 498].

Як відомо, у середині XVII ст., згідно з «розламами» територій історичної Польщі значна частина українських земель приєдналася до Московського царства.

На думку багатьох українських учених, за часів Московського царства лише закладалися засади суспільної і державної форм соціальної допомоги, ідея про громадське (суспільне) соціальне піклування як державну справу вперше з'являється в постанові Стоглавого Собору, зібраного Іоанном Грозним у 1551 р., який констатував розвиток жебрацтва у величезних масштабах і при цьому вказав на відсутність належних державних заходів піклування. Як констатують дослідники, писемних пам'яток про те, яким чином держава скористалась порадами Стоглавого Собору не залишилось. Разом і з тим, зважаючи на згадування

про «віддану в приказ милостиню для жебраків», можна припустити, що Іоанн Грозний поклав справи піклування на один із існуючих приказів, включивши тим самим їх у коло державних справ. Практично ж ідея розгортання державної системи суспільної опіки почала здійснюватись із запануванням дома Романових, при яких виявляються безперечні ознаки зосередження справи піклування в центральних державних установах, у зв'язку із чим слід згадати, наприклад, видання в 1649 р. Укладення, яким встановлювався повсюдний у державі збір грошей на викуп полонених. В період царювання Федора Олексійовича Романова в Москві були збудовані два шпиталі та богодільні [2, с. 218; 16, с. 127].

Закладення ж правових основ державної системи соціального забезпечення в Московському царстві, що з часом було перенесено на новоприєдані українські землі, відбувалося, за словами більшості науковців, за правління Петра I, а початком законодавчого забезпечення державної системи соціального забезпечення населення у Московії вважаються виданий ним 8 червня 1701 р. указ «Об определении в домовые Святейшего Патриарха богодельни нищих, больных и престарелых», згідно з яким за рахунок державної казни створювалися будинки для осіб, які не мали засобів існування, хворих та престарілих та указ від 31 січня 1712 р. «Об учреждении во всех губерниях госпиталей», відповідно до якого у всіх губерніях було створено лікарні для утримання калік, старезних, позашлюбних немовлят [1; 2, с. 218; 5, с. 104; 16, с. 127].

Отже, в історії формування та становлення інституту соціального захисту населення в Україні часи польсько-литовського та московського панування (Велике князівство Литовське, Річ Посполита, Московське царство) є окремим періодом, часові рамки якого починаються з другої половини XIV ст. та закінчуються у 1721 р. з прийняттям Петром I титулу Імператора Всеросійського. Даний період характеризується формуванням та розвитком засад державної підтримки соціально вразливих верств населення при збереженні й заохоченні благодійницької діяльності громад, церкви та приватних благодійників. Водночас, органи державної влади почали усвідомлювати обмеженість церковної опіки та приватної благодійності, у зв'язку із чим розпочинається пошук нових підходів і нового розуміння соціальної проблематики як складової відповідного рівня державного функціонування. Особливістю даного періоду, на наш погляд, є його існування одночасно у двох протилежних правових площинах: при здебільшого прогресивному, гуманістичному характері форм та методів державної соціальної допомоги та законодавства на українських землях у складі Великого князівства Литовського, Речі Посполитої за повної відсутності державної підтримки та законодавчо оформлених механізмів та форм її здійснення у Московії допетровської епохи.

Окремої уваги, з нашої точки зору, потребує опис та характеристика соціальної допомоги та благодійництва часів українського козацтва – Запорізької Січі та Гетьманщини, яка проіснувала до 1764 р., у якому відповідним наказом російської імператриці Катерини II інститут гетьмана було скасовано, а ще через рік Гетьманщину реформовано в Малоросійську губернію.

З численних наукових джерел відомо, що Запорізька вільна республіка започаткувала самобутні філантропічні заклади та традиції соціальної опіки над нужденними. По всій Україні створювалися громадські благодійні установи для старих воїнів, що були водночас і лікарнями, і притулками, і соціальними осередками для тих, хто не міг працювати. Наприклад, у творі «Подорож Патріарха Макарія», його автор – архідиякон, мандрівник та письменник Павло Аллепський відмічає: «... по всій землі козацькій, у кожному місті, у кожному селі для убогих, немічних і сиріт збудовано по краю чи всередині населеного місця будинки, в яких вони мають притулок». Братські притулки або шпиталі (від лат. «*hospitalis*» – гостинний), про які йдеться в описах Павла Аллепського, будувалися козаками на громадських засадах повсякчасно на всій території України та представляли собою своєрідні соціально-медичні установи на базі монастирів та церков, де убогим, немічним, старим і сиротам надавались прихисток, медична допомога [17].

У цьому контексті, на наш погляд, неодмінно слід наголосити, що специфіка форм та методів соціальної допомоги у козацьку добу прямо залежала від перетворень у

суспільно-державному розвитку цих українських земель. Національно-визвольна війна українського народу **1648–1657** рр. розпочата під проводом Богдана Хмельницького, під час якої Річ Посполита втратила контроль над центральною частиною українських етнічних земель, на базі яких постала Гетьманщина – козацька держава на чолі з гетьманом, без сумніву мала значний вплив на соціокультурні процеси в українських землях й змінила ментально-свідомісні виміри тогочасного суспільства, що позначилася, у тому числі, й на його соціальній складовій.

Вітчизняна дослідниця козацької доби В. А. Коцур відмічає, що більшість українських вчених звертають увагу, що складовою цих державотворчих процесів у соціальній сфері стала приватна благодійна діяльність представників козацької еліти, зокрема, її гетьманів. За її словами, сучасні українські історики одностайні в тому, що фундаментальні основи благодійності козацької доби були закладені гетьманом війська Запорізького Богданом Хмельницьким уже з перших місяців визвольної боротьби. Ці традиції були продовжені й іншим гетьманом Іваном Мазепою, якого називають найактивнішим благодійником козацької доби, адже за понад **20** років гетьманування він витратив на благодійність величезну суму власних коштів, яка перевищувала **10** річних бюджетів Гетьманщини [18, с. 12-13].

Як бачимо, за часів козаччини виразно простежуються дві провідні форми соціальної допомоги населенню: громадська (суспільна) при збереженні й заохоченні філантропічної функції церкви та приватна благодійність гетьманів і представників старшинської аристократії, що засвідчує безперервність генези соціального захисту як соціокультурного феномену українського суспільства тих часів. Однак, вести мову про становлення правових засад інституту соціального захисту населення України у козацьку добу, з нашої точки зору, не доводиться, оскільки соціальна допомога населенню реалізовувалась як суспільна або особиста діяльність за повної відсутності правових, юридично оформлених форм, методів та механізмів її здійснення з боку держави.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що становлення правових засад інституту соціального захисту в Україні до початку XVIII ст. можна поділити на два етапи: державна соціальна допомога (благодійність) за часів Київської Русі (**988** р. – перша половина XIV ст.) та період дії польсько-литовського та російського законодавства у сфері соціального захисту (друга половина XIV ст. – **1721** р.), які мали свої характерні особливості, об'єктивно зумовлені реаліями суспільно-державного розвитку на українських землях тих часів.

Список використаних джерел:

1. Стопчак А. Ю. Історичні аспекти виникнення та еволюції соціального захисту населення в Україні [Електронний ресурс] / А. Ю. Стопчак. – Режим доступу : http://revolution.allbest.ru/sociology/00274282_0.html

2. Собченко В. В. Історико-національні етапи розвитку соціального захисту населення / В. В. Собченко // Теорія та практика державного управління: Збірник наукових праць. – **2011**. – Вип. **4** (35). – С. **216–229**.

3. Злупко С. М. Людський потенціал, зайнятість і соціальний захист населення в Україні [Текст] : навч. посіб. / С. М. Злупко, Й. І. Радецький. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, **2001**. – **192** с.

4. Сімкіна О. В. Основні засади та історичні етапи становлення й розвитку соціального забезпечення (на прикладах країн Європи та України) [Електронний ресурс] / О. В. Сімкіна. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2010-4/doc/3/22.pdf>

5. Гончаров А. В. Щодо питання періодизації історії соціального захисту населення України / А. В. Гончаров // Вісник Донецького національного університету. Серія В: Економіка і право. – **2014**. – Вип. **2**. – С. **103–106**.

6. Карташев А. В. Св. великий князь Владимир – отец русской культуры. [Електронний ресурс] / А. В. Карташев. – Режим доступу: <http://www.wco.ru/biblio/books/kart1/Main.htm>

7. Соловьёв С. М. История России с древнейших времен / С. М. Соловьёв / Произведения в **18** кн. Кн. **1**. – Т. **1–2**. – М. : Голос, **1993**. – **768** с.

8. Рощина Л. О. Соціальна допомога на українських землях в Литовсько-Польську добу / Л. О. Рощина // Наука. Релігія. Суспільство. – 2009 – № 4. – С. 117–123.
9. Григорьев А. Д. История социальной работы до н. XX в. : [учебн. для студ. высш. учебн. завед.] / А. Д. Григорьев. – Минск : Тетра Системс, 2006. – 462 с.
10. Горілий А. Г. Історія соціальної роботи в Україні / А. Г. Горілий. – Тернопіль : ТАНГ, 2001. – 68 с.
11. Власов П. В. Благотворительность и милосердие в России / П. В. Власов. – М. : Мысль, 2001. – 345 с.
12. Котляр М. Шляхами віків : довідник з історії України / [упоряд.: М. Котляр, С. Кульчицький та ін.]. – К. : Либідь, 1993. – 297 с.
13. Хрестоматія з історії середніх віків / [упоряд. В. М. Духопельніков та ін.]. – К. : Освіта, 1998. – 387 с.
14. Кузьмин К. В. История социальной работы за рубежом и в России : учебн. [для студ. высш. учеб. завед.] / К. В. Кузьмин, Б. А. Сутырин. – М. : Центрполиграф, 2001. – 362 с.
15. Полонська-Василенко Н. Історія України-Русі. Ч. 1 / Н. Полонська-Василенко. – К. : Либідь, 1993. – 583 с.
16. Олейников В. Формування вітчизняної юридичної думки в галузі соціального захисту населення (XI – початок XIX ст.) / В. Олейников, А. Гончаров // Історія держави і права. – 2008. – № 11. – С. 126–129.
17. Опікувально-лікувальні заклади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hismed.net/node/79>
18. Коцур В. А. Благодійність козацької старшини (середина XVII – XVIII ст.) : сучасна українська історіографія : автореф. дис. ... канд. істор. наук: 07.00.06 / В. А. Коцур. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – 22 с.

** Булкат Людмила Миколаївна – аспірантка Інституту законодавства Верховної Ради України.*

УДК 341.121(045)

Володимир Гавриленко *

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Стаття присвячена дослідженню історико-правових та теоретико-правових аспектів визначення державного суверенітету як основної ознаки сучасної держави. Проаналізовано основні передумови формування концепції державного суверенітету та її змісту на сучасному етапі. На підставі проведеного аналізу спрогнозовано тенденції подальшого розвитку вчення про державний суверенітет та його нормативно-правового забезпечення в рамках національної правової системи.

Ключові слова: державний суверенітет, історичні передумови, держава, правові відносини, народ.

Гавриленко В. В. Историко-правовые особенности формирования концепции государственного суверенитета.

Статья посвящена исследованию историко-правовых и теоретико-правовых аспектов определения государственного суверенитета как основного признака современного государства. Проанализированы основные предпосылки формирования концепции государственного суверенитета и ее содержания на современном этапе. На основании проведенного анализа спрогнозированы тенденции дальнейшего развития учения о государственном суверенитете и его нормативно-правового обеспечения в рамках национальной правовой системы.

Ключевые слова: государственный суверенитет, исторические предпосылки, государство, правовые отношения, народ.